

К. О. Мікрюкова,

канд. філол. наук,

*Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
старший викладач кафедри загальної та прикладної лінгвістики*

ПРИКМЕТНИКОВІ ДИСТРИБУТИВНІ МОДЕЛІ ЛЕКСЕМИ «МІСТО» В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКИХ ПОСТМОДЕРНІСТІВ

У статті розглянуто актуальні прикметникові словосполучення, де лексема «місто» вживається як опорний компонент дистрибутивної моделі Adj + «місто/город/град». Проаналізовано семантичні особливості прикметників, що виступають у ролі дистрибутивних партнерів у художньому дискурсі постмодерністів. З'ясовано особливості епітетних конструкцій, що виникли на основі прикметникової дистрибуції.

Ключові слова: дискурс, дистрибуція, дистрибутивна модель, епітет.

Місто – вагоме для соціального осмислення фундаментальне поняття, що лише починає привертати увагу вчених (Л. Волошук, Н. Колошук, В. Пропп, Я. Веремич, М. Дністрянський, Д. Зубрицький, М. Вебер, С. Катаєв, І. Шепеленко, Ю. Нікішенко, І. Патрон, К. Червенко, Г. Залізник, Л. Корновенко, І. Кудрейко, О. Слободян, Є. Степанов, А. Титаренко, Я. Янчишина та ін.). Місто – важливий лексичний сегмент, актуальний для сучасної людини. Ціннісно-філософське тлумачення міста дає змогу розглядати його як необхідну умову існування не лише людини, а й усього живого. З виникненням та розвитком міст узагалі пов'язують прогрес суспільства. Тому цілком закономірно, що уявлення про місто відбиваються в лексичній системі української мови та вербалізуються численними лексичними засобами: в різних лексикографічних джерелах зафіксовано понад 300 відповідних лексичних маркерів (лексеми «місто», «город», «град» тощо). Соціальна специфіка феномену міста та різноманіття його форм, функціонування ціннісно-оцінних і художніх уявлень про місто, семантична

потужність і варіативна динаміка його мовних репрезентантів створили складний за змістом, мобільний фрагмент мовної картини світу з відповідним концентром, що вимагає цілеспрямованого ґрунтовного дослідження.

Активність уживання номінацій на позначення міста в дискурсі письменників-постмодерністів й практична відсутність наукових праць зазначеної проблематики зумовила наукову релевантність розгорнутого аналізу дистрибутивного оточення лексеми «місто» у прозі О. Ірванця, Л. Дашвар, Л. Дереша, Ю. Андруховича як найяскравіших представників українського постмодерну. Специфіку уживання номінацій на позначення міста в прозі письменників-постмодерністів досліджено у працях Т. Щербакової, О. Пресіч, Л. Мялковської. Синтагматичні (структурно-дистрибутивні) особливості дієслів синонімічних рядів «утішати» та «заспокоювати», а також найчастотніші дистрибутивні моделі відповідних лексем проаналізовано С. Ковалів [11]. Синтаксичну та семантичну сполучуваність фінансових дієслів-конверсивів у системі англійської мови та структурі фахового (фінансового) та тематично маркованого художнього дискурсів описано Т. Колісниченко [12]. Дистрибутивно-статистичний аналіз дієслова стояти в повістях І. С. Нечуя-Левицького здійснено Л. Лонською [13]. Дистрибутивні моделі заперечних конструкцій в англійській мові розроблено І. Захарчук [9].

Мета статті – проаналізувати прикметникові дистрибутивні моделі лексеми «місто» в художньому дискурсі українських постмодерністів. Відповідно до поставленої мети необхідно виконати низку **завдань**: виявити та систематизувати дистрибутивне оточення лексеми «місто», дослідити семантичне наповнення прикметникової групи, з'ясувати особливості епітетних конструкцій, що виникли на основі прикметникової дистрибуції.

Вивчення художнього дискурсу – важливий та перспективний напрям сучасної лінгвістики. Дискурс витлумачують як «зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст занурений у життя; замкнена цілісна комунікативна ситуація, складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння; стиль, підмова мовного спілкування; зразок мовної поведінки в певній соціальній сфері, що має відповідний набір змінних» [14, с. 120]. У контексті дослідження під терміном «художній дискурс» розуміємо мову художньої літератури, яка в процесі мовленнєвої реалізації постає у вигляді текстів художніх творів О. Ірванця, Л. Дашвар, Л. Дереша, Ю. Андруховича.

Аналіз дистрибутивного оточення лексеми «місто» в дискурсі українських письменників-постмодерністів дав змогу встановити актуальні дистрибутивні моделі та з'ясувати її функціональну семантику. Вибірка склала 162 лексеми, зафіксовані у 488 контекстах.

Оскільки дистрибуція – «це сукупність сполучуваних елементів певної мовної одиниці у всіх можливих контекстах» [14, 130], то в межах нашого дослідження розглядаємо усю сукупність мовних оточень, в яких контекстуально перебуває мовна одиниця «місто/город/град».

Лексема «місто» характеризується широкою дистрибуцією та різнобічним лексичним оточенням. У прозі постмодерністів можна виокремити п'ять груп словосполучень із цією лексемою: дієслівні словосполучення (37 % від усіх контекстів), прикметникові словосполучення (31 %), номінативні словосполучення (16 %), займенникові словосполучення (15 %), прислівникові словосполучення (1 %).

Оскільки прикметникові словосполучення дають багатий матеріал для аналізу семантичної різноплановості лексеми «місто», то ми зосереджуємо увагу саме на них.

Для впорядкування опису в дистрибутивному аналізі використовуємо позначення Adj – прикметник.

У прикметникових словосполученнях лексема «місто» вживається як опорний компонент (модель Adj + «місто/город/град»). Наприклад: «*не велике й не мале, дуже середнє місто*» [2, с. 216]; «*належить до найсумовитіших островів не тільки нашого веселого міста, але й, мабуть, усього Божого Світу*» [3, с. 100]; «*прощавай, моє любе, маленьке, затишне моє місто*» [2, с. 213]; «*Вогні чужого міста розгортаються якоюсь примарною картою*» [2, с. 18].

У ролі дистрибутивних партнерів виступають прикметники, що виражають такі ознаки:

а) за розміром, зовнішніми особливостями: *велике / найбільше* («*Принаймні, на щастя у моєму Великому Місті*») [5, с. 18], *невеличке* («*Місто в нас невеличке, але не без заскоків*») [7, с. 55], *гарне / найкрасивіше* («*Гарне місто...*») [2, с. 195], *розділене* («*Георг жваво цікавився ситуацією в обох частинах України й особливо – в розділеному місті Рівному*») [2, с. 22], *нецікаве* («*Респондент зауважив, що Венеція зовсім нецікаве місто*») [3, с. 43], *нове* («*генерал Денікін, входячи в нове місто, першою справою віддавав наказ...*») [8, с. 7], *компактне* («*... в давніші часи це компактне місто з легкої руки Стефаника називали містом “недібраної трійці: куців, якихось міністерських чиновників і Ольги Кобилянської”*») [6, с. 42], *тьмяне* («*був також золотистий зоряний пил, що сипався на тьмяне місто, ніби сніг*») [1, с. 54] тощо;

б) за темпоральними ознаками:

– вказівкою на хронологію: *древнє* («*Древнє сакральне місто, що стояло столицею 1400 років, ростило в собі паросток дерева Бо*») [5, с. 48], *старе* («*Її відзняли десь у старому місті, на тлі того самого по-англійському розмальованого муру*») [1, с. 55], *середньовічне* («*А кому б вдалося це зрозуміти після моря випитого коньяку на крижаній вулиці середньовічного міста...*») [4, с. 10],

– вказівкою на назву частини доби, року: *нічне* («*Прогулянка була короткою, але такою емоційно насиченою, ніби саме нічне місто пристрасно поцілувало Трішу в губи*») [4, с. 65], («*Навкруги лежало передвечірнє вересневе місто*») [2, с. 184].

в) враження від міста (переносні значення, переважно антропоморфні): *дурне* («*Якби він знав, скільки він важить у моєму житті, він таки покинув би своє дурне місто...*») [7, с. 61], *затуркане* («*І віриш, якби не були Мідні Буки таким затурканим містом, Корія точно засадили б у дурку*») [8, с. 38], *веселе* («*Як відомо, острів Сан Мікеле, де мені доводиться відправляти Службу в однойменній церкві, належить до найсумовитіших островів не тільки нашого веселого міста, але й, мабуть, усього Божого Світу*») [3, с. 100], *кохане* («*Прощавай, кохане місто*») [4, с. 83], *чарівливе* («*З побажаннями плідної роботи і найсильніших вражень у чарівливому місті*») [3, с. 40], *чуже* («*Там, у рідному і вже кілька років – чужому місті. Невже – чужому? Яке воно тепер?*») [2, с. 28] тощо;

г) за призначенням, функціями: *індустріальне* («*з п'ятизначним індексом бридкого індустріального міста*») [3, с. 19], *пролетарське* («*Другий – це Львів, пролетарське місто*») [1, с. 44] тощо.

На основі прикметникової дистрибуції у дискурсі українських постмодерністів часто виникають епітетні конструкції. Епітет – це «стилістична фігура, троп, що є означенням чи обставиною в реченні як атрибут предмета, дії, стану та

характеризується високою емотивно-експресивною зарядженістю, оцінністю й образністю. У широкому розумінні епітет є не лише метафорою чи метонімією, а й будь-яким емоційно-оціночним та експресивним атрибутом» [16, с. 153]. Епітет можна розглядати тільки в поєднанні з означуваним словом, на яке він і переносить свої ознаки, пояснюючи його. Тому епітетною конструкцію називаємо синтаксично двочленну конструкцію, що складається із означення (епітета) та означуваного слова.

Епітети на означення міста у дискурсі О. Ірванця, Л. Дашвар, Л. Дереша, Ю. Андруховича можуть виражати емоційно-психологічне сприйняття міста героєм. Наприклад: «*Актори Вільного театру, задіяні у виставі вже наперед кайфували, передчуваючи турне теплими й затишними містами*» [10, с. 190]; «*«А це наше місто, місто орденосне, місто, овіяне легендами партизанських часів, місто, яке навіть у розділеному стані, з вини агресивних кіл Заходу, залишається містом будівничих і трударів, містом молоді і студентів, містом весни*» [2, с. 156]; «*Бо Уолтер старіє без крихти сили у приреченому місті, а він розкошує такою владою, яка не снилася навіть тим потворним гострозубим жерцям з Увеа*» [7, с. 80]; «*...Ецірван – безбатченко, який вилив відро помиїв на найсвятіше, що є в серці кожного ровенчанина, на рідне місто*» [2, с. 156]; «*Ти – поет такого милого міста. Шлоймо*» [10, с. 195]; «*...посланець Пана встиг іще заповісти виникнення славного і пишного міста на довколишніх островах*» [3, с. 72]; «*І чом би я не мусив це зробити, адже ж я не останній, не найгірший між блудних синів твоїх, блудне місто моє*» [2, с. 214]; «*... вона кидала дротики у карту, а потім надсилала у діряве місто...*» [3, с. 19].

Іншу групу становлять епітети локально-просторової, що вказують на територіальне розташування міста, дають загальну вказівку на локалізацію об'єкта або акцентують увагу на конкретному місцезнаходженні. Наприклад: «*Здавалося, що вони вп'ятьох ... десь із тиждень валанцяються нічними вулицями під крижаним вітром чомусь південного міста*» [3, с. 20], «*Ах, так, східне місто живе ж за тим, попереднім часом, київським, або ж московським...*» [10, с. 34].

Епітети зі значенням зорового сприйняття виконують роль візуальних маркерів, що реалізують ознаку за розміром, кількістю населення, зовнішніми сприйняттєвими особливостями. Наприклад: «*... він вдивлявся в обличчя продавців маленьких пафосних крамничок, більше схожих на інопланетян, і думав про те, що це перенаселене місто навіки лишиться для нього чужим, тимчасовим притулком*» [5, с. 81]; «*Ну а потім уже був той останній день у найкрасивішому місті нашої Батьківщини, з самохвальством якого ні я, ні більшість моїх друзів категорично не погоджуємося. Холодне воно якесь. Провінційне і претензійне*» [4, с. 11].

Темпоральні епітети описують динаміку існування міста в часі та характеризують місто з позиції певного часового інтервалу. Темпоральні епітети в контексті додають до значення дистрибута часову семантику. Наприклад: «*Середньовічне місто застрягло в кризі середнього віку...*» [4, с.42]; «*...ми коротаємо дні й ночі у новому місті, куди перебралися спішно, як злодії, намагаючись утекти від жахливого кривавого минулого*» [7, с. 80].

Отже, опорний компонент атрибутивних словосполучень представлено значним обсягом якісних та відносних прикметників, що конкретизують місто, містять його оцінку. Прикметники узгоджуються з ключовими лексемами у роді, числі та відмінку. Значна частина прикметникових дистрибутивних партнерів лексеми «місто» вживаються тропейчно, передусім у вигляді епітетів та епітетних конструкцій, що збагачують семантичне поле дистрибута новою емоцією чи смислом. Епітети в дискурсі українських письменників-постмодерністів виступають продуктивним засобом творення

мовного образу та динаміки тексту загалом, увиразнюючи та доповнюючи при цьому певні семи дистрибути. У подальший наукових розвідках планується провести детальний порівняльний аналіз дистрибутивного оточення лексеми «місто» у художніх творах зарубіжних письменників-постмодерністів.

Література

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів / Юрій Андрухович. – К. : Критика, 2004. – 105 с.
2. Андрухович Ю. Московіада. Роман жахів / Юрій Андрухович. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 88 с.
3. Андрухович Ю. Перверзія. Роман / Юрій Андрухович. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. – 289 с.
4. Дашвар Л. Молоко з кров'ю: роман / Люко Дашвар. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2008. – 125 с.
5. Дашвар Л. Рай. Центр / Люко Дашвар. – Харків : Клуб Семейного Досуга, 2009. – 153 с.
6. Дашвар Л. Село не люди / Люко Дашвар. – Харків : Клуб Семейного Досуга, 2010. – 272 с.
7. Дереш Л. Культ / Люко Дереш. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2008. – 90 с.
8. Дереш Л. Поклоніння ящірці: Як нищити ангелів : Роман / Люко Дереш. – Х. : Фоліо, 2007 – 189 с.
9. Захарчук І. О. NOT-дистрибуція в дискурсі Джефрі Чосера / І. О. Захарчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / редкол. : С. Д. Абрамович [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Вип. 29. – Т. 2. – С. 155–157.
10. Ірванець О. Рівне/Ровне (стіна). Нібито роман / Олександр Ірванець. – Харків : Фоліо, 2010. – 219 с.
11. Ковалів С. Ю. Дистрибуція та сполучуваність вербальних засобів вираження утішання та заспокоєння в сучасній англійській мові / С. Ю. Ковалів // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – 2009. – № 6. – С.252–257.
12. Колісниченко Т. В. Семантична сполучуваність дієслів-конверсивів у фінансовому дискурсі / Т. В. Колісниченко // Англїстика та американїстика. – 2013. – Вип. 10. – С. 16 – 19.
13. Лонська Л. Дистрибутивно-статистичне дослідження дієслова стояти в ідіостилі І. С. Нечуя-Левицького / Л. Лонська // Лінгвістичні студії. – 2011. – Вип. 23. – С. 274 – 278.
14. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.

References

1. Andruhovich, Y. (2004), *The twelve hoops* [Dvanadcyat` obruchiv], Krytyka, Kyiv, 105 p.
2. Andruhovich, Y. (2000), *Moskoviada. The horror novel* [Moskoviada. Roman zhaxiv], Lileya-NV, Ivano-Frankivsk, 88 p.
3. Andruhovich, Y. (2002), *Perverziya. The novel* [Perverziya. Roman], VNTL-Klasyka, Lviv, 289 p.

4. Dashvar, L. (2008), *Milk with blood: a novel* [Moloko z krov'yu: roman], The club of family leisure, Kharkiv, 125 p.
5. Dashvar, L. (2009), *The paradise. The center* [Raj. Centr], The club of family leisure, Kharkiv, 153 p.
6. Dashvar, L. (2010), *The village are not people* [Selo ne lyudy`], The club of family leisure, Kharkiv, 272 p.
7. Deresh, L. (2008), *The cult* [Kul`t], The club of family leisure, Kharkiv, 80 p.
8. Deresh, L. (2007), *The worship to a lizard: How to destroy the angels: the novel* [Pokloninnya yashhirci: Yak ny`shhy`ty` angeliv : Roman], Folio, Kharkiv, 189 p.
9. Zaharchyk, I.O. (2012), *NOT-distribution in a discourse of Geoffrey Chaucer* [NOT-dy`stry`buciya v dy`skursi Dzhefri Chosera], The scientific works of Kamyanyets-Podilsky National University named after Ivan Ogiyenko, Aksioma, Kamyanyets-Podilsky, No 29, pp. 155 – 157.
10. Irvanec, O. (2010), *Rivne / Rovno (the wall). Ostensibly a novel* [Rivne/Rovne (stina). Niby`to roman], Folio, Kharkiv, 219 p.
11. Kovaliv, S.Yu. (2009), *The distribution and compatibility of verbal means of expression calm in modern English* [Dy`stry`buciya ta spoluchuvanist` verbal`ny`x zasobiv vy`razhennya utishannya ta zaspokoyennya v suchasnij anglijs`kij movi], The scientific journal of Volyn National University named after Lesya Ukrainka. Philology. Linguistics, No 6, pp. 252 – 257.
12. Kolisnichenko, T.V. (2013), *The semantic combination of verb- konversivs in a financial discourse* [Semanty`chna spoluchuvanist` diyesliv-konversy`viv u finansovomu dy`skursi], An English and American Studies, No 10, pp. 16 – 19.
13. Lonska, L. (2011), *The distribution and statistical research of a verb “stand” in idiostyle of I. Nechuy-Levickyi* [Dy`stry`buty`vno-staty`sty`chne doslidzhennya diyeslova stoyaty` v idiosty`li I. S. Nechuya-Levy`cz`kogo], The linguistic studies, No 23, pp. 274 – 278.
14. Selivanova, O. O. (2010), *The linguistic encyclopedia* [Lingvisty`chna ency`klopediya], Dovkillya-K, Poltava, 844 p.

Е. А. Микрюкова,

*Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского,
кафедра общей и прикладной лингвистики*

ПРИЛАГАТЕЛЬНЫЕ ДИСТРИБУТИВНЫЕ МОДЕЛИ ЛЕКСЕМЫ «ГОРОД» В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ УКРАИНСКИХ ПОСТМОДЕРНИСТОВ

В статье рассмотрены актуальные прилагательные словосочетания, в которых лексема «город» употребляется как опорный компонент дистрибутивной модели Adj + «город / град». Проанализированы семантические особенности прилагательных, которые выступают в роли дистрибутивных партнеров в художественном дискурсе постмодернистов. Выявлены особенности эпитетных конструкций, возникших на основе прилагательной дистрибуции.

Ключевые слова: дискурс, дистрибуция, дистрибутивная модель, эпитет.

**THE ADJECTIVE DISTRIBUTIVE MODELS OF THE LEXEME «CITY»
IN THE LITERARY DISCOURSE OF UKRAINIAN POSTMODERNISTS**

The lexical-semantic field is a set of lexical units of different parts of speech, that are related in a common semantics and are combined in a paradigmatic, syntagmatic and epigrammatic relations. The syntagmatic relationships are analyzed by the example of distributive models of the lexeme «city» in the texts of Y. Andrukhovych, L. Dashvar, L. Deresh, O. Irvanec. The lexeme «city» is characterized by wide distribution and versatile lexical environment. The adjective distributive models of the lexeme «city» is 31%. The article studies the actual adjective phrase in which the lexeme «city» is used as a base component of distributive model Adj + «town / city». We used following notation: Adj – adjective for the ordered description during the distributive analyze. We analyzed the semantic features of adjectives that act as distribution partners in the postmodernist art discourse. It is planned to conduct a detailed comparative analysis of distributive environment of the lexeme «city» in the artistic works of foreign postmodern writers. We clarifies the features of epithet structures arising from adjectival distribution.

Key words: discourse, distribution, distributive model, epithet.